

Nedavno objavljen članak o potrebi za promjenom ponašanja, ne kondomima.

AIDS U AFRICI - IZDAJA

Jedina uspješna priča sada je ugrožena zbog birokrata u američkim humanitarnim organizacijama

Edward C. Green

The Weekly Standard 01/31/2005, Volume 010, Issue 19

MNOGO GODINA postojala je otvorena tajna u borbi protiv AIDS-a u Africi. Nekolicina nas znala je, i istinski nastojala objaviti, ključna otkrića koja ukazuju na najučinkovitiji pristup prevenciji AIDS-a. Ipak, "stručnjaci" u tom području nisu htjeli ni čuti. Naša tajna sastojala se u tome da je zemlja koja je najbolje uspjela srezati širenje HIV-a – Uganda – postigla taj rezultat ne slijedeći formulu koju stručnjaci proguravaju već više od 20 godina, poimence, kondome, lijekove i testiranje. Umjesto toga, Uganda je postigla neviđeno smanjenje opće raširenosti HIV-a pomoću domaćeg, jeftinog programa izgrađenog oko nečega uvredljivog za konvencionalne stručnjake: promoviranje spolne apstinencije i vjernosti, dok se kondomi promoviraju samo u tišini, kod skupina visokog rizika i onih koji su već zaraženi.

Brojke su zaprepašujuće. Kampanjom javnog informiranja koju je poduprlo lokalno medicinsko osoblje, pastori i imami, a utvrđivalo je se u školama, Uganda je smanjila stopu HIV-a s 15 posto na 4 posto između 1991. i 2004. prema izračunu UN-a.

Ne čudi da su informacije o tome što je učinkovito u Ugandi bile nepopularne. Na kondome se oduvijek gleda kao na prvu crtu obrane za sve, svugdje, i tko god se ne slaže s tim ortodoksnim stavom otpisuje se kao vjerski fanatik sa "zadatkom". Stotine milijuna dolara troši se na društveno plasiranje kondoma (to je područje na kojem sam i sam radio više godina) i na srodna medicinsko-farmaceutska rješenja. Kakav bijes mora izazivati činjenica da pristup koji ne financiraju veliki donatori i koji prezirno ismijavaju strani stručnjaci ispada upravo ona stvar koja najbolje djeluje.

Apstinencija i vjernost, naravno, upravo su ono za što se vjerski konzervativci oduvijek zalažu i djelomično je to razlog što su pretežno svjetovni ili liberalni stručnjaci za AIDS odbacili mogućnost da bi one mogle djelovati. Jer činjenica je, kako sam naučio tijekom moje usamljene bitke da razglasim istinu o Ugandi, da apstinencija i vjernost prkose sržnim vrijednostima i stavovima na kojima počiva zapadna seksualna revolucija i koje su naučavale da ljudi, bilo hetero bilo homoseksualci, imaju pravo ispoljavati svoju spolnost kako god žele, sve dok su svi sudionici u tome odrasle osobe, sudjeluju u tome dobrovoljno i nitko nije povrijeđen. Konačno, gotovo nitko od stručnjaka za AIDS nije želio prihvatiti dokaze iz Ugande zato što ljudi nerado priznaju da su možda bili u krivu, osobito u stvari koja uključuje milijune i milijune dolara te živote milijune ljudi.

PROMOTRITE OVU SLIČICU s globalne konferencije o AIDS-u održane u srpnju 2004. Kada je Simon Onaba, 22-godišnji ugandski student, rekao pred publikom sastavljenom od stručnjaka za AIDS da se tri godine suzdržava od spolnih odnosa i da namjerava nastaviti tako do prve bračne noći, glasno su mu se rugali i dovikivali. "Oh, blago tebi!" bila je jedna reakcija. "Možda ti možeš apstinirati, a što je s trinaestogodišnjom Somalijkom gurnutom u prisilni brak i podvrgnutom genitalnom sakaćenju! Ona si ne može priuštiti luksuz apstinencije!" (Kao da, odabirom apstinencije, Simon nekako ne zauzima stav protiv genitalnog sakaćenja.) Stručnjaci su Simona

zasipali i uvredljivim pitanjima tipa: "Koliko često masturbiraš, i s kim?" "Koji je tvoj stvarni zadatak da pokušavaš natjerati ljude da ti vjeruju da apstiniraš?"

Ti kritičari, čini se, vjeruju da budući da su apstinencija i vjernost opcija koja možda ne funkcionira kod 5 posto stanovništva, treba ih potpuno odbaciti, čak i ako su najbolja opcija za 95 posto stanovništva. Ove brojke nisu proizvoljne: do 1995. tek 5 posto muškaraca i žena iz Ugande navodi da se upušta u usputne spolne odnose.

Kao što to pokazuje i posljednja brojka, stvarnost se uvelike razlikuje od percepcije zapadnih stručnjaka. Ankete danas pokazuju da se više od polovice afričkih mladića i djevojaka u dobi između 15 i 19 godina suzdržava od predbračnog seksa, a sve veći broj odraslih osoba ima spolne osobe sa samo jednim partnerom. Ipak, vrlo je malo osoba koje se bave prevencijom AIDS-a skrenulo pozornost javnosti na ove važne trendove, možda zato što proturječe slici preseksualiziranih Afrikanaca koju zapadni stručnjaci za AIDS prodaju od početka pandemije AIDS-a. Oni opisuju Afrikance kao "poligamne po naravi" i navodno tako pod utjecajem hormona i siromaštva da komercijalni i transakcijski seks te nesposobnost da se donose odgovorne odluke o seksu, jednostavno čine dio činjenice da si Afrikanac. Ako prihvatite ovakav pogled s visoka, kondomi se čine jedinim realističnim rješenjem za AIDS.

Problem sa slikom preseksualiziranih Afrikanaca je taj da ona nikada nije bila istinita za većinu Afrikanaca. U međuvremenu, spolno ponašanje u Africi se promijenilo (ne samo Ugandi, nego i Senegal; Keniji i drugdje). Podastirem dokaze do najsitnijih pojedinosti u svojoj knjizi *Rethinking AIDS Prevention*. Također pokazujem da se oko 1999. Kenija prebacila na pristup u ugandskom stilu. U proteklih četiri do pet godina, usputni seks kod Kenijaca i Kenijki pao je za oko 50%, a pale su i stope HIV infekcije.

Prevenicijska komponenta Emergency Plana predsjednika Busha za pomoć u borbi protiv AIDS-a temelji se na Ugandinom "ABC" modelu: "Abstain, Be faithful, or use a Condom" (apstiniraj, budi vjeran ili upotrijebi kondom), a kondomi trebaju biti posljednja crta obrane. Kad je Kongres 2003. godine izglasao Zakon o vodstvu SAD-a u borbi protiv HIV-a/AIDS-a, tuberkuloze i malarije, njime je određeno da će trećina novca namijenjena preventivi i dodijeljena tim zakonom biti potrošena na apstinencijske programe. Zakon je također dopustio da Američka uprava za prevenciju AIDS-a financira vjerske organizacije a da se pritom od njih ne *traži* da promoviraju kondome.

Reakcije u profesionalnoj zajednici za borbu protiv AIDS-a bile su trenutne i vrlo emotivne: predviđanja masovnog umiranja, budući da je dolar potrošen na apstinenciju značio dolar manje za kondome. Glasno zagovaranje kondoma nastavilo se i dalje, iako je otprilike u isto to vrijeme jedno izvješće UN-a o AIDS-u završavalo zaključkom: "Nema još određenih primjera za generaliziranu epidemiju koja bi doživjela zaokret zahvaljujući prevenicijskim programima zasnovanim na promoviranju kondoma." Američka agencija za međunarodni razvoj sama je objavila 2003. studiju koja pokazuje kako se stope zaraze HIV-om u "generaliziranoj epidemiji" jednostavno ne smanjuju ako nema "A i B" promjena u ponašanju – to jest, povećanja apstinencije i vjernosti.

SADA, gotovo godinu dana nakon što je AIDS program američke administracije postao zakon, očekivalo bi se da se ABC model umnožio po cijelom svijetu. Nažalost, to nije slučaj. Umjesto toga, čak i u zemlji odakle potječe, model se počeo urušavati.

Posjetitelji Ugande posljednjih godina susreću se s programom prevencije AIDS-a koji sve više i više nalikuje programu bilo koje druge zemlje u Africi: društveno plasiranje kondoma., koje se dopunjava liječenjem spolno prenosivih bolesti, testiranjem i dijeljenjem nevirapina trudnicama. Pod nesmiljenim pritiskom zapadnih donatora, uključujući USAID, da daje prednost kondomima, Uganda je počela napuštati svoju visoko učinkovitu intervencijsku strategiju "Budite vjerni".

Zaposlenik USAID-a u Ugandi priznao mi je (pred američkim veleposlanikom, u studenom 2004.) da trenutno nema nikakvih planova za intervencije koje promiču vjernost ili smanjenje broja partnera. Nakon toga napisao sam tri pisma američkom veleposlaniku pružajući dokaze da se Ugandin model ABC razvodnjava i marginalizira od početka 90-ih godina uglavnom zbog toga što međunarodni donatori isključivo ili prvenstveno promoviraju intervencije 'smanjenja rizika' (kondom) i sada ne ulažu sredstva u intervencije koje se temelje na apstinenciji/odgađanju spolnih odnosa ili vjernosti/smanjenju broja partnera." (Američki veleposlanik je voditelj Bushevog tima za pomoć u borbi protiv AIDS-a u svakoj zemlji sudionici.) Moja pisma ostala su bez odgovora.

Već u prosincu 2002., kad sam bio dio delegacije koja je posjetila Ugandu, odlušali smo dvosatnu prezentaciju zaposlenika USAID-a i Centra za kontrolu i prevenciju bolesti smještenih u Ugandi. Naslov prezentacije bio je "Što se dogodilo u Ugandi?" Niti jednom ovo osoblje američke vlade nije ni spomenulo apstinenciju i vjernost, ili čak smanjenje partnera ili smanjenje usputnog seksa. Pričali su o lateksu, lijekovima, istraživanjima cjepiva i nadama da će u budućnosti biti i više medicinskih proizvoda.

Prošlog ljeta opet sam se vratio u Ugandu. Uočio sam upadljivu odsutnost iz nacionalne strategije za borbu protiv AIDS-a svakog spomena A ili B intervencija. Nije zato nedostajao C: inicijative promoviranja kondoma bilo je cijelo obilje. Prije 2001. dokumenti planiranja i stvaranja politike borbe protiv AIDS-a bili su puni A i B ciljeva. Jedan od prvih priručnika za prevenciju AIDS-a koji je izdala ugandska vlada, *Kontrola AIDS-a* (1989.), uglavnom je govorio o apstinenciji i vjernosti. Kondomi su se spominjali tek na 32. stranici, a tamo je knjižica u izvorniku tek upozoravala, "Vlada ne preporuča uporabu kondoma kao način suzbijanja AIDS-a." UNICEF, o čijem je trošku knjižica izdana, bio je toliko nesretan ovom izjavom koja je protiv kondoma da je zalijepio novu, kondomima naklonjeniju stranicu 32 preko izvorne prije puštanja knjižice u uporabu.

Uganda je siromašna zemlja, koja još uvijek obnavlja svoje gospodarstvo nakon što su je opustošila dvojica diktatora. Poput ostalih subsaharskih zemalja, Uganda se uvelike oslanja na zapadnu pomoć. Budući da plaćaju račune, strani donatori imaju silan utjecaj na nacionalnu strategiju i sustavno potkapaju ugandski jedinstveno uspješan model prevencije AIDS-a. Zaista, uz rijetke iznimke, oni jednostavno odbijaju platiti programe koji promiču apstinenciju, vjernost i smanjenje broja spolnih partnera. To bi se trebalo promijeniti prema zakonu o hitnoj pomoći u borbi protiv AIDS-a iz 2003. No promjeni, koja uvijek dolazi sporo, energično se opiru glavni donatori sredstava za borbu protiv AIDS-a.

Član ugandske komisije za borbu protiv AIDS-a, nakon opisivanja središnje uloge koje su apstinencija i vjernost imale u uspješnom uspostavljanju kontrole nad ovom bolešću u njihovoj zemlji, uputio mi je svoje opažanje da su poruke koje promiču apstinenciju i vjernost "nekako izbljedjele od početka 1990-ih. Katkad vidimo izbljedjele reklamne panoje na kojima su nekada bile poruke vezane uz AIDS. Sada samo imaju poruke o kondomima." A tijekom susreta najviših vjerskih vođa u Ugandi u studenom 2004. jedan svećenik za drugim žalili su mi se da ih se sve više marginalizira, dok se strani stručnjaci izruguju apstinenciji i vjernosti kao prevencijskim strategijama.

Zapadne donatorske organizacije i mnoge skupine koje one podupiru i koje djeluju na terenu, naprosto nastavljaju promicati kondome i izbjegavaju pozabaviti se spolnim ponašanjem. Čak i USAID, agencija pod kojom sam radio 25 godina, nije uspjela na primjeren način podržati ciljeve plana predsjednika Busha, često dodjeljujući sredstva namijenjena apstinenciji kompanijama za društveno plasiranje kondoma (osobito u Ugandi, od svih mjesta). Time se naprosto osigurava posao kao i obično. Većina ljudi i organizacija koji zapravo provode programe prevencije AIDS-a ne vjeruju u novu ABC politiku niti je podržavaju.

Senator Sam Brownback nedavno je posjetio Ugandu. U izvješću o svom putovanju potvrđuje da zapadni donatori, uključujući vladu SAD-a, potkopavaju nekoć uspješan ABC model. Golema većina novca za prevenciju otišla je na kondome, kaže Brownback, i “PSI, poznata nevladina udruga za društveno plasiranje kondoma, još uvijek je najveći preuzimatelj posla prevencije HIV-a kojega financiraju SAD u Ugandi.“ Osim toga, ugandski predsjednik Yoweri Museveni, izvorni prvak ABC politike, “vodi bitku sa zapadnim donatorima da drže promoviranje kondoma podalje od njegovog inovativnog edukacijskog programa o AIDS-u u državnim osnovnim školama, ... (i) afrički vođe postaju sve ogorčeniji da su američki dolari uvjetovani prihvaćanjem /kondoma kao glavne prevencijske strategije/.”

Zbog problema koje smo Brownback i ja naglasili, senator traži nadzor Kongresa i GAO nad budućom potrošnjom u okviru Bushove inicijative za borbu protiv AIDS-a, što je nespretna mjera opreza koju se lako moglo izbjeći samo da je USAID (i Centar za kontrolu bolesti) imao dovoljno poniznosti i zdravog razuma da dopusti Ugandi da nastavi s domaćim programom koji se već pokazao uspješnim.

Prošlog studenog, niz kolega i ja objavili smo izjavu u časopisu *Lancet* o tome što najbolje djeluje kod prevencije spolno prenosivog HIV-a u Africi. Ona je odraz ugandske ABC prevencijske strategije prvih godina, kad se spolno ponašanje promijenilo vrlo dramatično. Oko 150 znanstvenika i predsjednik Ugande poduprli su izjavu.

Nažalost, posve je jasno da empirijski dokazi ne mogu nadvladati ideološko sljepilo ili nadmetati se s velikim poslom u polju farmaceutskih proizvoda što je prevencija AIDS-a postala. Posljedica toga je da su ugroženi ne samo poboljšana situacija s AIDS-om u Ugandi već i čitava globalna strategija prevencije AIDS-a predsjednika Busha.

Edward C. Green, medicinski antropolog i viši znanstveni istraživač na Populacijskim i razvojnim studijama centra Harvard, član je predsjednikova Savjetodavnog odbora za HIV/AIDS.